

Карапузова І.В.

Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка

Коваль В.М.

Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка

ОРГАНІЗАЦІЇ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДОШКІЛЬНИКІВ З ПРИРОДОЮ В ЗАКЛАДАХ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

В статті розглядається дослідницька діяльність дітей у природі, як одна з форм організації дитячої діяльності; окреслені обов'язкові компоненти дослідницької діяльності дошкільників; доводять, що спеціально організована дослідницька діяльність дозволяє дітям самим добувати інформацію про досліджувані об'єкти або явища, а педагогу зробити процес навчання максимально ефективним, що задовольняє природну допитливість дошкільнят і розвиває їх пізнавальну активність.

Ключові слова: дослідницька діяльність, дитина дошкільного віку.

Постановка проблеми. Ознайомлення дітей дошкільного віку з природою проходить під час безпосередньої взаємодії з навколишнім світом. Закономірності ознайомлення та формування знань про природу, особливості процесу навчання та виховання дітей дошкільного віку, аналіз видів діяльності і засобів викликають необхідність пошуку і дослідження найефективніших з-поміж них. Такою діяльністю, зокрема, є дослідницька, яка відома як провідний механізм розвитку дитини. Така діяльність найближче підводить дитину до проблеми, а винагородою за активність та допитливість є самостійні «відкриття» дітей у світі природи. Адже під час досліду розв'язується пізнавальне завдання за допомогою наявних у них умінь і навичок.

Аналіз актуальних досліджень. У багатьох дослідженнях останніх десятиріч таких науковців як О. Білан, Н. Горопахи, Н. Кот, Н. Лисенко, С. Ніколаєвої, З. Плохій, Н. Рижової та інших уточнено завдання ознайомлення дітей з природою, визначено зміст, основні форми, та методи.

Питання про проблему, сутність, структуру та значення дослідницької діяльності розглядалося у працях Г. Беленької, О. Іванової, Н. Лисенко, С. Ніколаєвої, Н. Яришевої. Науковці дотримуються думки, що саме така діяльність гармонійно інтегрує всю різносторонність не тільки теоретичних знань, але й умінь та навичок щодо їх набуття та перенесення в різні сфери життєдіяльності дошкільника. Деякі аспекти організації дослідницької діяльності

висвітлені у роботах Н. Лисенко, Л. Калужької. Теоретичні основи експериментування як методу, визначено в роботах Г. Беленької, М. Подд'якова; психологічні передумови дослідницької діяльності широко представлені у працях Б. Ананьєва, Л. Виготського, Д. Ельконіна, З. Істоміної, О. Леонтєва, Г. Люблінської.

Метою статті є висвітлення особливостей організації дослідницької діяльності дітей дошкільного віку в природі в закладах дошкільної освіти.

Виклад основного матеріалу. Постійний пошук нової інформації, бажання щось створити своїми руками обумовлено біологічно, адже дошкільники народжуються дослідниками. Бажання нових вражень, постійне прагнення до спостереження і експериментування є найважливішими рисами дитячої поведінки, а вона в свою чергу – перше джерело одержання уявлень про природу і світ вцілому [3, с.15].

Діти пізнають світ у грі, праці, на прогулянках, заняттях, у спілкуванні з дорослими й однолітками. Завдання дорослого – створювати умови для самостійного знаходження дітьми відповідей на власні запитання «чому» і «як».

Дослідницька діяльність, як одна з форм організації дитячої діяльності, спонукає дитину до активності й самостійності, до відкриття нових знань і способів пізнання [5]. Така діяльність доступна вже дітям раннього молодшого віку. Вони із задоволенням обстежують глину й пісок, пізнаючи їхні властивості; плескаються у воді, відкриваючи її таємниці; відправляють у плавання паперові човники, ловлять вітерець; перетворюють сніг у воду, а воду у лід. У середньому дошкільному віці досліди ускладнюються. Діти вже здатні знайти відповіді на важкі запитання: як зернятка в борошно перетворюються? Як замісити тісто? Чому восени багато калюж? Навіщо рослині вода? тощо. Коло явищ, з якими експериментують старші дошкільники, розширюється. Діти визначають як нюхає черв'як, скільки років рибі, як розпускаються квіти і т.п. З їх допомогою вихованці дізнаються більше й про організм людини, наприклад: «Перевіримо слух», «Стукіт серця», «Колір шкіри» і т.п.

Як показує практика, досвід дослідницької діяльності придбаний у дошкільному віці сприяє успішному розвитку самостійності дитини, а також її творчих здібностей й надалі – у шкільні роки. Для цього слід створити наступні педагогічні умови: вихователь має позитивно ставитися до ініціативи й творчих проявів дітей; між учасників освітнього процесу має бути гуманістична взаємодія, що стимулює прояв креативного потенціалу дітей дошкільного віку (співробітництво, діалог, надання можливості вибору, створення

ситуацій успіху кожній дитині й т.п.); організація й проведення системи занять, змістовною основою якої є творчі ігрові завдання, казкові й життєві ситуації, творчі ігри й вправи, з використанням методів активізації творчості, пріоритету дослідницьких методів над репродуктивними, відсутність регламентації діяльності [1].

Варто звернути увагу на те, що дослідницька діяльність є чуттєво-практичною, адже тісно пов'язує теоретичні знання та практичні вміння. Вихователь спільно з дітьми може досліджувати явище або властивість, варіювати їх, змінювати умови, ситуації, спробувати різні засоби. Таким чином, для дітей стає доступним те, що в об'єктивно існуючій природі не піддається спостереженню. Тому дослідницька діяльність цінна ще й тим, що має такі основні пізнавальні функції, як демонстрація зв'язків, недоступних для органів чуття дитини, проникнення в саму суть різних явищ природи тощо.

Якщо у практичній діяльності бере участь лише вихователь, а діти споглядають, то це ілюстративний або демонстраційний дослід. Однак у процесі ознайомлення дітей з природою перевагу треба віддати навчальному досліді. В його умовах практично діє кожна дитина: знаходить відповіді та пояснення, домагається очевидних результатів, перевіряє знання і можливості. Незважаючи на складність, він має високу результативність, бо активізує особистість. Враховуючи специфіку дослідницької діяльності, вихователь повинен орієнтуватися на структуру такої діяльності, функції кожного компонента, зміст вихідних і підсумкових складових [4].

Беручи за основу структуру досліді і враховуючи чуттєво-предметну сутність даного виду діяльності, виділимо такі її елементи: вихователь і його діяльність у галузі екологічного виховання: задум та планування діяльності, визначення мети, засобів, змісту складових до початку і після закінчення дослідження; практична робота вихователя і дітей; інтерпретація результатів цієї діяльності в інші види з дещо зміненим змістом, завданнями й умовами [3].

Отже, два головні аспекти цього виду (він належить і до теоретичного пізнання, і до практики) зумовлюють необхідність чітко визначити зміст діяльності у різних вікових групах з об'єктами і явищами природи в обсязі нині діючих програм.

Характерною відмінністю дослідницької діяльності є те, що вона репрезентує активні методи, невід'ємною ознакою яких є зміни предмета пізнання. Вихователю слід забезпечити умови для активності кожної дитини. Правильно спланований і проведений експеримент характеризується активністю дітей внаслідок особливо загостреного інтересу, допитливості.

Беручи до уваги той факт, що результати завжди цікаві, неповторні, унікальні в кожній дитини зокрема (а кожна з них має справу з багатьма невідомими факторами), особливий зміст вихователь вкладає у фіксацію поетапних результатів, підсумок яких дає кінцевий показник [2].

У процедурному відношенні дослідницька діяльність у природі є найскладнішою, але саме вона відрізняється чіткою структурою, вимагає послідовного виконання визначених правил і завжди дає очікуваний результат. Його очевидність – найпереконливіший засіб в екологічному вихованні [4].

Основним обов'язковим компонентом дослідницької діяльності є так звана гіпотеза, певне припущення, суть якого зводиться (так чи інакше) до наукового факту, а довести його можна лише внаслідок взаємодії з об'єктом. Оскільки правил виведення закономірностей з окремих фактів, доступних для розуміння у дошкільному віці, є три – часові, послідовні та причинно-наслідкові, то вихователь може висловити одне або декілька припущень спільно з дітьми. Тому з допомогою гіпотези здійснюється перевірка знань дітей, можливості їх поглиблення й узагальнення. Адже певні теоретичні припущення діти формулюють емпіричною мовою [2].

Таким чином, гіпотеза повинна бути сформульована як висловлювання про певні емпіричні факти, події й обов'язково охоплювати або ґрунтуватись на теоретичних припущеннях, мати деякі дані з життя того чи іншого об'єкта природи. Сформульована на досвіді, вона мусить вміщувати певні знання, що підлягають пошукові або перевірці. Як правило, гіпотеза будується за формулою «якщо – то». Вихователів не варто обмежуватися лише нею, необхідно спонукати дітей до висловлювання і контргіпотези, тобто протилежного твердження. Це має особливе значення при тлумаченні дітям причинно-наслідкових зв'язків, коли треба довести, що певне явище в природі є причиною появи іншого. Специфіка способу перевірки гіпотези – також надзвичайно важливий момент у реалізації діяльності дітей. Для того, щоб застерегтися від неправильних засобів і способів, вихователів необхідно логічно продумати свою діяльність і діяльність дітей, методично її забезпечити. Йому треба визначити послідовність етапів роботи, способи фіксації даних, основні та допоміжні засоби й матеріали, тобто планування роботи повністю підпорядковується єдиній меті – обґрунтованому переходові теоретичних уявлень на рівень узагальнених систематизованих знань [2].

Формування уявлень дітей про природу успішно відбувається в ході здійснення продуманої роботи, сконструйованих навчальних

ситуацій. Це дає змогу вихователеві сформувані певні дії для аналізу та визначення властивостей об'єктів природи або створених людиною їх агрегатних станів (тверді, рідкі, газоподібні, колір і його залежність від внесеного барвника) [5].

Особливість дослідницьких дій як структурного компонента всієї діяльності полягає в тому, що у дітей формуються здібності розглядати конкретні природні явища. Дошкільники не лише сприймають властивості об'єктів природи, а й виділяють, оцінюють справжні необхідні умови здійснення природних процесів, тобто вони можуть з'ясувати, проаналізувати і зовнішні умови, і внутрішню зумовленість змін, що відбуваються з об'єктами та явищами природи [5].

При ознайомленні з об'єктами природи і процесами, що відбуваються з ними, перед дітьми постає мета: на основі аналізу умов зовнішнього середовища і характеристики їх властивостей визначити можливі процеси. Під час таких дослідів аналізуються властивості об'єктів природи, їх змінюваність, умови, за яких одні властивості переходять в інші. На основі проведення дослідів вихователь формує уявлення про явища, що відбуваються у природі [1].

Конкретні дослідні дії здійснюються дітьми у формі аналізу досліджуваних процесів. Правильне розв'язання завдань вихователь може розцінювати також як розуміння дітьми причинно-наслідкових зв'язків між об'єктами природи і процесами, які відбуваються за певних умов. Систематична діяльність дітей набуває характеру пошуково-пізнавальної діяльності, спрямованої на планомірний аналіз властивостей об'єктів природи і зовнішніх умов їх існування.

Досліди – це важливий шлях пізнання. Цінність їх полягає в тому, що для власної діяльності діти не отримують готових знань від педагога. Досліджуючи те чи інше явище, дитина отримує знання у певній логічній послідовності. Простежимо зміст роботи вихователя на прикладі ознайомлення дітей з водою. Так, вода, винесена на мороз, спочатку вкривається кіркою, шматочками льоду, а потім стає льодом; лід, коли його підігрівати, стає холодною водою, потім теплою, гарячою і парою; пару охолоджують, вона стікає на холодному предметі й знову стає водою. У дітей формуються чіткі усвідомлені уявлення: вода і лід – одні й ті самі речовини, які змінюються залежно від умов. Кожна з них при цьому має особливості: лід – твердий, крихкий, його можна порубати, він займає певний об'єм; вода – рідина, не має сталої форми, набуває такої, в якій посудині знаходиться [2].

Експериментування має суттєве значення для майбутньої практичної діяльності дітей. Воно дає змогу не лише орієнтуватися у характері роботи, а й раціонально спланувати свої дії.

Таким чином, якщо узагальнити сказане про дослідницьку діяльність, можна дійти висновку: вона складається, принаймні, з таких етапів: визначення мети, до якої входить формулювання вихідного припущення на основі раніше набутих знань і життєвого досвіду; змістовне планування роботи з предметом дослідження, тобто перехід від гіпотези до певної схеми організації дослідної роботи; власне дослідницької діяльності, тобто збирання емпіричних даних, складовою частиною чого є активність кожної дитини і вихователя. Після того як емпіричні дані зібрані, вихователь разом з дітьми аналізує їх. З огляду на це педагог повинен врахувати і правильність побудови плану, і здійснення задуму, і перебіг спостережуваних явищ.

Останнім етапом дослідницької діяльності має бути розповсюдження результатів діяльності на інші явища і об'єкти. Наприклад, предметом спеціальної роботи вихователя є засвоєння дітьми системи знань в обсязі поняття нежива природа. Сюди входять основні уявлення про тверді, рідкі та газоподібні об'єкти природи, процеси, що відбуваються з ними (випаровування, плавлення, затвердіння) під дією умов зовнішнього середовища. Такі сконцентровані уявлення відображають суть поняття нежива природа й формування його найдоцільніше в обсязі роботи за трьома основними темами, відповідно до характеристики об'єктів неживої природи. Проте, крім об'єктів (вода, сніг, лід, пісок, глина, камінці тощо) та явищ (град, блискавка, веселка, снігопад, хуртовина, льодохід, туман і т.д.) неживої природи у старшому дошкільному віці дитина повинна вже досліджувати й об'єкти живої природи (тварини та рослини), спостерігаючи та стимулюючи своїми діями їх активність. Не меншу цікавість у дітей викликають і люди, їх взаємовідносини. Часто дошкільники експериментують, щоб побачити реакцію навколишніх на свої дії, зрозуміти, хто їх оточує, які їх особливості й т.п.

Тому, враховуючи все вище сказане, варто ще раз наголосити на необхідності проведення дослідницької діяльності у природі із дітьми дошкільного віку та використання при різноманітних матеріалів та об'єктів.

Список використаних джерел

1. Беленька Г. Експериментально-дослідницька діяльність у пригоді: уточнюємо поняття, актуалізуємо завдання. *Дошкільне виховання*. 2018. № 4. С. 2–7.
2. Лисенко Н. Організація і зміст дослідницької діяльності дітей у природі. *Методика ознайомлення дітей з природою* : хрестоматія : навч. посіб. для студ. вищих навч. закл. / уклад. Н. М. Горобаха. Київ, 2012. С. 258–270.
3. Постова К. Г. Психологічні умови розвитку дослідницьких здібностей обдарованих дітей : монографія / НАПН України. Київ : Ін-т обдарованої дитини, 2014. 196 с. : табл., схем.

4. Присяжнюк Л. А. Організація дослідницької діяльності дошкільників у контексті екологізації освітнього середовища ДНЗ. *Імідж сучасного педагога*. 2015. № 6. С. 28–30.
5. Савенков О. Пробудити дослідника в дитині. Організація навчально-дослідницької діяльності старших дошкільнят. *Дошкільнє виховання*. 2013. № 2. С. 2–7.

УДК 373.2.011.3-051:37.064

Карпенко Т. Л.

Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г.Короленка

Вільхова О. Г.

Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г.Короленка

ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ ВИХОВАТЕЛЯ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ З БАТЬКАМИ

У статті з'ясовано, що сучасні демократичні процеси в освіті, новітні методики навчання обумовили потребу пошуку розв'язання проблемних питань щодо взаємодії ЗДО та родини, формування умов для покращення культури батьків у педагогічному напрямку. Схарактеризовано умови взаємодії ЗДО із членами родини, спрямовані на покращення змісту, форм співпраці між ЗДО та батьками у процесі виховання дітей, враховуючи умови сьогодення.

Ключові слова: *заклад дошкільної освіти, педагогічний колектив, батьки, родина, ефективна співпраця*

Постановка проблеми. Сім'я та заклад дошкільної освіти – це два інститути українського суспільства, що будують основні знання для майбутнього розвитку дитини. Головне завдання цих інститутів – це виховання здорової, всебічно розвиненої особистості із значними інтелектуальними, духовними та творчими здібностями. Тому дуже важливою є співпраця та взаємний зв'язок між родиною та закладом дошкільної освіти. Ця проблематика сьогодні набуває особливо актуального значення.

Якісний соціальний догляд, навчальний та виховний процеси, роблять дитину підготовленою до навчання у Новій українській школі, більш адаптованою до сучасних вимог педагогів, «конкурентоспроможною». Сьогодні основне завдання співпраці з батьками та членами родини – це надання допомоги батькам у розумінні та сприйнятті гуманістичних спрямувань та ідей, що будуються на відчутті поваги до особистості дошкільника, піклування про всебічний розвиток підростаючої особистості. Подібне ставлення до дитини призводить до сприйняття дитини в якості унікального індивідуума, що має власні права та потреби. Отже, батьки мають